

Συνέχειες και ασυνέχειες στις εκπαιδευτικές απόψεις του Αδαμάντιου Κοραή

Αικατερίνη Λεύκα*

Εισαγωγή¹

Ο Αδαμάντιος Κοραής, ένα από τα λαμπρότερα πνεύματα του ελληνικού Διαφωτισμού και επίσημα αναγνωρισμένος ως “Διδάσκαλος του Γένους” θεωρούσε την παιδεία ως ακρογωνιαίο λίθο πρώτα για την απελευθέρωση και κατόπιν για την ευημερία των Ελλήνων. Συχνά μέσα στα πλαίσια του τεράστιου συγγραφικού του έργου διατύπωσε πολλές - και λεπτομερείς μάλιστα - απόψεις για τη γλώσσα, το περιεχόμενο και τις μεθόδους της εκπαίδευσης που θα εξυπηρετούσε αυτούς τους σκοπούς.

Αν εξετάσουμε προσεκτικά τα κείμενα αυτά του Κοραή νομίζω ότι μπορούμε να διαπιστώσουμε μια διπλή τάση του συγγραφέα: αφ’ ενός την προσπάθειά του να εδραιώσει μια συνέχεια με τη γραμματεία και τις αξίες της αρχαίας Ελλάδας, αφ’ ετέρου να πάρει μια απόσταση από τις τρέχουσες κατά την εποχή του εκπαιδευτικές συνήθειες των Ελλήνων ως προς τις θεματικές, τις γλωσσικές και τις μεθοδολογικές επιλογές. Σ’ αυτούς τους τομείς ταυτοχρόνως ο Κοραής επιζητά μια σύνδεση με τις προοδευμένες ευρωπαϊκές χώρες.

Στην ανακοίνωσή μου προτείνω να προβώ σε μια τεκμηριωμένη ανάλυση των συνεχειών και των ασυνεχειών στις εκπαιδευτικές απόψεις του μεγάλου στοχαστή, απόψεις που μπορεί να αποδειχτούν πάντα ενδιαφέρουσες όσον αφορά τους στόχους που πρέπει να εξυπηρετεί η παιδεία και τους πιθανούς τρόπους πραγμάτωσής τους.

I. Συνέχειες στην εκπαίδευση των Ελλήνων από την αρχαιότητα ως την εποχή του Κοραή

1. Ανθρωπιστικές επιστήμες: η ηθική και πολιτική σημασία της κλασικής παιδείας.

Ο Α. Κοραής διακρίνει τους ανθρώπους σε «στρογγύλους» και «τετράγωνους». Οι πρώτοι είναι περισσότεροι, στερούνται παιδείας και «κατρακυλούν εδώ κι εκεί όπου τους κινήσει η τύχη ή όπου τους φυσήσει του ιδίου συμφέροντος ο άνεμος». Οι δεύτεροι, «σμιλεμένοι» από την παιδεία, μένουν σταθεροί στις αρχές τους, γιατί έχουν πλήρη συνείδηση του τι είναι αληθινό και δίκαιο και τι όχι, καθώς έχουν αναπτύξει το ορθολογικό και κριτικό τους πνεύμα².

Ο Κοραής ασπάζεται πλήρως το ιδανικό του Διαφωτισμού, που θεωρεί την παιδεία το ισχυρότερο όπλο εναντίον κάθε είδους τυραννίας³, σταθερή εγγύηση ανάπτυξης και ουσιαστικό μέσο καλλιέργειας του ήθους του ανθρώπου και του πολίτη. Γι’ αυτό υποστήριξε κατά τη διάρκεια όλης του της ζωής την εκπαίδευση των Ελλήνων ως τον πιο αποτελεσματικό τρόπο για να αλλάξει η κατάσταση της Ελλάδας που ήταν υποταγμένη στους Τούρκους, δημιουργώντας την «αναγέννησή» της⁴. Η επανάσταση του 1821 άρχισε κατά τη γνώμη του πολύ νωρίς, πριν οι Έλληνες αποκτήσουν αρκετή παιδεία ώστε να μπορούν να εφαρμόσουν τις ηθικές και πολιτικές αρετές που είναι απαραίτητες για το αγωνιστικό φρόνημα, για τη σωστή συνεργασία και για τη δημιουργία ενός ευνομούμενου νέου κράτους. Ωστόσο αυτό δεν τον εμπόδισε να υποστηρίξει με κάθε τρόπο την εκπαίδευση του έθνους, πριν την επανάσταση, κατά τη διάρκειά της και μετά τη δημιουργία του ελληνικού κράτους.

* Dr., Maître de conférences – Université de Liège. Ηλεκτρονική διεύθυνση: Aikaterini.Lefka@ulg.ac.be

¹ Θα ήθελα να αφιερώσω το παρόν κείμενο της ανακοίνωσης που έκανα για πρώτη φορά στη γενέτειρά μου Θεσσαλονίκη, στη μητέρα μου Ευρώπη Παπαδοπούλου, με όλη μου την αγάπη και την ευγνωμοσύνη για τη φροντίδα, την υποστήριξη και την αφοσίωση της χωρίς όρια.

² (Κοραής 1970 II, 203)

³ (Κοραής 1970 I, 354)

⁴ (Κοραής 1970 I, 275-276)

Κατά τον Κοραή, η απόκτηση επιστημονικών γνώσεων είναι πολύτιμη, αλλά χωρίς την εκπαίδευση «της καρδιάς» δεν εγγυάται την ευτυχία του ατόμου κι ακόμη λιγότερο την ευημερία ολόκληρου του έθνους. Ο πραγματικός «θησαυρός της ψυχής», η αληθινή παιδεία, είναι η διαμόρφωση του χαρακτήρα, που πρέπει να ξεκινήσει από την παιδική ηλικία, ώστε οι νέοι να μάθουν να αγαπούν και να ακολουθούν την αλήθεια, την ελευθερία, την ισότητα και τη δικαιοσύνη για όλη τους τη ζωή⁵.

Μόνο μια τέτοια εκπαίδευση μπορεί να ενθαρρύνει τον απελευθερωτικό αγώνα εναντίον κάθε τυραννίας, συμπεριλαμβανομένης της τυραννίας των παθών μας, που είναι η πιο επικίνδυνη από όλες και που επιβλήθηκε στους Έλληνες, πιστεύει ο Κοραής, από τους αιώνες της ζωής τους στη σκλαβιά⁶. Επί πλέον, μόνο η ηθική και πολιτική παιδεία μπορεί να βοηθήσει να πραγματοποιηθεί ένα καλά διοικούμενο κράτος στη συνέχεια, γιατί ο λαός μαθαίνει να υποτάσσεται μόνο στους νόμους, να σέβεται τους κυβερνήτες και να τιμά και να αγαπά τους συμπολίτες του σαν ισότιμους αδελφούς⁷.

Εμπνευσμένος από την Ιταλική Αναγέννηση, ο Κοραής υποστηρίζει ότι η μελέτη των μεγάλων έργων της αρχαίας ελληνικής και λατινικής γραμματείας είναι η πλέον κατάλληλη για να πραγματοποιηθεί αυτή η ηθική και πολιτική εκπαίδευση, που παρά την εξαιρετική της δυσκολία, είναι εντελώς απαραίτητη για την ιδιωτική και τη δημόσια ευδαιμονία⁸.

2. Η συνέχεια της ελληνικής γλώσσας και η διδασκαλία της ρητορικής.

Ο Κοραής πιστεύει πως η ελληνική γλώσσα βρίσκεται σε αδειάλειπτη συνέχεια από την αρχαιότητα ως την εποχή του⁹. Η μελέτη της αρχαίας μορφής της, άρρηκτα συνδεδεμένη με τα λατινικά¹⁰, βοηθά το Νεοέλληνα να αποκτήσει μια καλύτερη γνώση της τρέχουσας μορφής της μητρικής του γλώσσας, η οποία χρειάζεται νέα λογοτεχνικά έργα για να καθοριστεί και να αναπτυχθεί περισσότερο. Πρόκειται για μια πρωταρχικής σημασίας δραστηριότητα, καθώς η εθνική γλώσσα είναι η έκφραση της σκέψης και της συνείδησης ενός λαού¹¹.

Επί πλέον, ο λαμπρός φιλόλογος θεωρεί πως παρά τις δυσκολίες της σωστής εκμάθησής της, «η Ελληνική γλώσσα (...), σιμά των πολλών άλλων αυτής προτερημάτων, έχει καν ποιαν εξαίρετον γοητείαν, δια της οποίας όχι μόνον μαλακύνει τα ήθη των νέων, αλλά και τα κάμνει σεμνότερα και σωφρονέστερα»¹².

Ο Κοραής προτείνει: «Εν από τα μέσα του να ευκολύνει τις την μάθησιν αυτής (της αρχαίας μορφής) είναι και να την παραβάλλη, όταν την παραδίδη, με την κοινήν ταύτην γλώσσαν, την οποίαν εθηλάσαμεν με το μητρικό γάλα»¹³.

Η επιδέξια χρήση της ελληνικής, δηλαδή η γνώση της ρητορικής τέχνης, αποτελεί το επόμενο βήμα, που συμπληρώνει την παιδεία η οποία αναφέρεται στον ελληνικό λόγο. Ο Κοραής προτείνει τη διδασκαλία αρχαίων ρητορικών κειμένων που να εξοικειώσουν τους νέους με τη χρήση λογικής επιχειρηματολογίας, την άσκηση της ορθολογικής κρίσης, αλλά και τα διδάγματα που προκύπτουν από την ιστορία των αρχαίων δημοκρατιών, τα οποία θεωρεί πάντα επίκαιρα.

«Ταύτην την αύξησιν και προκοπήν (της Ελλάδας) δύνανται να την επιταχύνωσιν οι λόγιοι του γένους άνδρες με την Ρητορικήν, ήτις να διδάσκη τους αγνοούντας και την δόξαν των προγόνων ημών και τα σφάλματα, δια τα οποία αφανίσθη τόση δόξα, και τα μέσα, δια των οποίων εμπορούμεν πάλιν να την αναλάβωμεν και τα οποία πρέπει να ήναι θεμελιωμένα

⁵ (Κοραής 1970 I, 392)

⁶ (Κοραής 1970 II, 174-175)

⁷ (Κοραής 1970 I, 392-393)

⁸ (Κοραής 1970 I, 268-269) και (Κοραής 1970 I, 297)

⁹ (Κοραής 1970 I, 338)

¹⁰ (Κοραής 1970 I, 274 και 276)

¹¹ (Κοραής 1970 I, 194)

¹² (Κοραής 1970 I, 339)

¹³ (Κοραής 1970 I, 338)

εις την αληθινή Ηθικήν. Αλλ' οι λόγιοι του γένους (...) πρέπει μάλιστα να προσέχωσιν εις το οποίον και άλλοτε είπα, και δεν θέλω παύσει να λέγω, ότι την αληθινήν τέχνην του γράφειν ν' αποκτήσει είναι των αδυνάτων, όστις δεν εφρόντισε σύγκαιρα να ενδυναμώσει την ψυχήν αυτού με φρονήματα ελευθερίας ακατάλυτα»¹⁴. Η τέχνη του λόγου πρέπει να υποστηρίζει τη δικαιοσύνη και την ελευθεροφροσύνη για να είναι αποτελεσματική και όχι να μπαίνει στην υπηρεσία προσωπικών συμφερόντων, γινόμενη όργανο κολακείας ή συκοφαντίας.

3. *Επιλογή θεμάτων που να προβάλλουν διαχρονικά ηθικά πρότυπα και αξίες. Φιλολογική και φιλοσοφική παιδεία.*

Τα παραδείγματα προς μίμηση ή προς αποφυγή που διδάσκει η ελληνική ιστορία πρέπει να κατευθύνουν τις θεματικές επιλογές όλων των κειμένων της αρχαίας γραμματείας προς μελέτη των νέων, κατά τον Κοραή. Το ηθικό και πολιτικό θεωρητικό περιεχόμενό τους είναι βεβαίως εξαιρετικά σημαντικό, αλλά ακόμη περισσότερο οι νέοι χρειάζονται το απτό παράδειγμα ιστορικών προσωπικοτήτων που να ενσαρκώνουν τις επιδιωκόμενες ηθικές αξίες.

Οι λαμπροί Έλληνες και Ρωμαίοι της αρχαιότητας πρέπει να γίνουν πρότυπα αρετής, δικαιοσύνης, ισότητας και φιλοπατρίας, παραδείγματα προς μίμηση, όπως εξάλλου και εκείνα που προσφέρουν εξέχουσες σύγχρονες προσωπικότητες που συναντώνται σε άλλους λαούς¹⁵.

«Ταύτην την αρετήν εξήτει από τους μαθητάς του ο ενάρετος Επίκτητος, και ο θαυμαζόμενος από τον Επίκτητον Σωκράτης· και ταύτην θέλει αποκτήσει όστις μιμηθή τους μακαρίους τούτους άνδρας φρονίμως, μόνον σκοπόν της αποκτήσεως έχων να ωφελήση την πατρίδα του, ωφελούμενος πρώτος αυτός, και να την καταστήση ευδαίμονα δια της ίδιας του ευδαιμονίας»¹⁶.

Ο Κοραής πιστεύει ότι η φιλολογία πρέπει να συνδέεται με τη φιλοσοφία : η σοφία δεν είναι μια συσσώρευση γνώσεων, αλλά μια αληθινή «τέχνη του βίου», που οδηγεί στην αρετή και στην ευδαιμονία, όπως συνέβαινε και κατά τη διδασκαλία των αρχαίων φιλοσόφων¹⁷. Ο διδάσκων πρέπει να πραγματοποιήσει μια κατάλληλη επιλογή κειμένων της αρχαίας γραμματείας, που να βρίσκονται σε συμφωνία με τις ηθικές και πολιτικές αυτές αρχές, για να τα μελετήσει με τους μαθητές του¹⁸.

II. Ασυνέχειες στις παιδαγωγικές επιλογές του Κοραή ως προς τις τρέχουσες ελληνικές συνήθειες και ευρωπαϊκές επιδράσεις

1. *Υποστήριξη της διδασκαλίας των θετικών επιστημών. Καταγγελία της χρησιμοποιούμενης γλώσσας και των μεθόδων της ελληνικής εκπαίδευσης.*

Αν ο Κοραής επιθυμεί να ενθαρρύνει τη σχέση συνέχειας της ελληνικής παιδείας της εποχής του με την αρχαιότητα, ως προς τη γλώσσα, τη θεματική επιλογή, τη σύνδεση της φιλολογίας και της ρητορικής με τη φιλοσοφία και τους πρακτικούς της στόχους, ασκεί δριμύτατη κριτική σε πολλές πλευρές των εκπαιδευτικών αντιλήψεων και συνηθειών των συγχρόνων του.

Ο κοσμοπολίτης λόγιος αντιτίθεται ρητά στις απόψεις των συντηρητικών θρησκόληπτων που πιστεύουν ότι η μελέτη και ανάπτυξη των θετικών επιστημών είναι καλύτερο να αποφεύγεται γιατί απομακρύνει τους νέους από τη θρησκεία, θεωρώντας απαράδεκτους τους υπερασπιστές της αμάθειας και της βαρβαρότητας¹⁹.

Από την άλλη πλευρά η διδασκαλία της γραμματικής με βάση τα υπάρχοντα βοηθήματα, που είχαν συνταχθεί πολύ καιρό πριν, σχεδόν στο βυζαντινό ιδίωμα, και είναι πλέον ακατανόητα, βρίσκει πως κάνουν την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας «ασυγκρίτως

¹⁴ (Κοραής 1970 I, 262)

¹⁵ (Κοραής 1970 II, 238-239) και (Κοραής 1970 I, 35-37)

¹⁶ (Κοραής 1970 I, 160)

¹⁷ (Κοραής 1970 II, 294-297), (Κοραής 1970 I, 248-249, 254) και (Κοραής 1970 I, 310-312)

¹⁸ (Κοραής 1970 I, 243-244, 248, 252, 259)

¹⁹ (Κοραής 1970 I, 276)

δυσκολοτέραν αφ'ότι είναι τη αληθεία», προκαλώντας συχνότατα αηδία και απέχθεια στους μαθητές. Στην εποχή του, οι δάσκαλοι επιμένουν περισσότερο στη λεπτομερή εκμάθηση των κανόνων παρά στην εφαρμογή των γνώσεων της γραμματικής για την κατανόηση ενδιαφερόντων κειμένων. Η χρήση της μεθόδου της στείρας αποστήθισης και των σωματικών τιμωριών χειροτερεύει την κατάσταση²⁰. Επί πλέον η θεματολογία επιλέγεται απλώς με βάση το γραμματικό είδος που επιθυμούν οι δάσκαλοι να μεταδώσουν κάθε φορά στους μαθητές τους (π.χ. κείμενα που να περιέχουν μόνο ρήματα της α' συζυγίας), πράγμα που φυσικά δεν κινεί καθόλου το ενδιαφέρον των διδασκομένων²¹.

Η ερμηνευτική προσέγγιση του ανιαρού αυτού υλικού δεν βελτιώνει τα πράγματα: «Καθώς της θεματογραφίας, ούτω και της εξηγήσεως η μέθοδος πρέπει να ήναι τοιαύτη, οποία να προξενή εν ταυτώ ωφέλειαν και ηδονήν εις τους σπουδάζοντας την γλώσσαν. Αλλ' η συνήθης μέθοδος δεν είναι καλή καν εν από τα δύο αυτά να κάμη· διότι και η εκλογή των ποιητών ή συγγραφέων γίνεται χωρίς κρίσιν και η εξήγησις είναι τόσον αηδής, δια την άλογον συσσώρευσιν πολλών κοινών λέξεων καθ'εκάστην Ελληνικήν, ώστε δικαιότερον ήθελε δώσει τις εις την τοιαύτην συσσώρευσιν το όνομα της Ψυχοκτασίας παρά, με το οποίον κοινώς την ονομάζουσι, της Ψυχαγωγίας»²².

2. *Παιδαγωγικοί στόχοι και μέθοδοι του Κοραή.*

Ο Κοραής θεωρεί ότι πρέπει να γίνουν ριζικές αλλαγές στον τρόπο θεώρησης της εκπαίδευσης, στους στόχους της και στις χρησιμοποιούμενες μεθόδους για να επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί. Όπως προείπαμε, η παιδεία είναι γι'αυτόν βασική προϋπόθεση της απελευθέρωσης και της ευημερίας όλου του γένους, οπότε απαιτείται η μέγιστη προσοχή στη διαμόρφωσή της.

Η διδασκαλία των τελευταίων ανακαλύψεων των φυσικών επιστημών με βάση το πείραμα και την παρατήρηση, είναι φυσικά απαραίτητη για την πλήρη ενημέρωση και άσκηση των μαθητών όσον αφορά αυτό το είδος των γνωστικών αντικειμένων.

Όσο για τα θεωρητικά μαθήματα, πρώτα πρώτα ο Κοραής υποστηρίζει την ανάγκη χρήσης μιας γλώσσας κατανοητής από τους μαθητές. Οι διδάσκαλοι πρέπει να καταδεικνύουν εμφανώς τη σχέση αρχαίας ελληνικής, λατινικής και νέας ελληνικής γλώσσας, χρησιμοποιώντας παραδείγματα χάρη κατάλληλους πίνακες.

Η διδακτέα ύλη πρέπει να περιέχει το σύνολο των βασικών γνώσεων του θέματος, αποφεύγοντας τα κενά αλλά και την άγονη τελειομανία²³.

Ο Κοραής επιμένει πως είναι απαραίτητο να υιοθετηθούν σύγχρονες μέθοδοι διδασκαλίας, όπως εκείνη του Pestalozzi²⁴.

Βεβαίως, μια επιτυχημένη παιδεία στοχεύει στην καλλιέργεια και της ορθολογικής κριτικής σκέψης και του ήθους των νέων, που εμπεριέχει την αγάπη της ελευθερίας και της πατρίδας, την ανδρεία, τη φρόνηση, τη δικαιοσύνη και την διάθεση συνεργασίας για το κοινό καλό.

Αναφέραμε ήδη ότι η επιλογή της θεματογραφίας πρέπει να είναι εμπνευσμένη απο τις φιλοσοφικές αυτές αρχές, προσφέροντας ιστορικά ηθικά παραδείγματα προς μίμηση ή προς αποφυγή.

Μια από τις σημαντικότερες καινοτομίες των εκπαιδευτικών ιδεών του Κοραή είναι η εγκατάλειψη των σωματικών τιμωριών, που θεωρείται πως απλώς διαιωνίζουν τα ήθη των σκλάβων. Ο διδάσκαλος πρέπει να προσπαθεί να μεταδίδει τις γνώσεις με τρόπο ευχάριστο, ενθαρρύνοντας μια υγιή και αυθόρμητη άμιλλα²⁵. Ο Κοραής φτάνει στο σημείο να

²⁰ (Κοραής 1970 I, 230-231)

²¹ (Κοραής 1970 I, 241)

²² (Κοραής 1970 I, 244)

²³ (Κοραής 1970 I, 257-258)

²⁴ (Κοραής 1970 I, 280-281)

²⁵ (Κοραής 1970 I, 250-251)

υποστηρίζει πως ο εκπαιδευτής πρέπει να αγαπά και να μεταχειρίζεται τους μαθητές του σα να ήταν δικά του παιδιά²⁶.

Έτσι οι νέοι θα καταφέρουν να «διαβάζωσι των παλαιών ανδρών τα παραγγέλματα, όχι ως αναγνώσται, ἀλλ' ως παρόντες διδασκάλων ακροαταί. Μόνος ούτος ο τρόπος δύναται να τους κινήσει εις μίμησιν, μόνος να γεννήση εις τας ψυχάς των της αληθινής ελευθερίας τον έρωτα»²⁷.

«Τοιαύτη σωτήριος μανία δεν εμπνέεται εις τας ψυχάς πλὴν ἀπὸ μόνους εκείνους, ὅσοι εξεύρουν να ενώσωσι το μεγαλοπρεπές της φιλοσοφίας με τας χάριτας της μεθοδικής φιλολογίας· διότι εις ταύτην την ένωσιν στέχει το εντελέστατον κάλλος της παιδείας, και αὐτή μόνη είναι καλή να ημερώσει την άνθρωπον και να γεννήση την αληθινὴν ἀρετὴν εις την ψυχὴν του»²⁸.

3. *Επί πλέον μέσα ενθάρρυνσης και διευκόλυνσης της παιδείας*

Ο Κοραΐς προτείνει επίσης νέες μεθόδους υποστήριξης της ανάπτυξης της παιδείας για όλους, όπως την ίδρυση διαφόρων βραβείων για τους καλούς μαθητές αλλά και για τους καλούς διδασκάλους, δωρεάν διατροφή για τους μαθητές που δε διαθέτουν τα απαραίτητα προς το ζην, υποτροφίες για να συνεχίσουν οι άριστοι μαθητές τις σπουδές τους στο εξωτερικό²⁹.

Για να υπάρξουν κατάλληλα διδακτικά βιβλία πρέπει φυσικά να γίνουν και να κυκλοφορήσουν μεταφράσεις επιλεγμένων αρχαίων κειμένων, αλλά και σύγχρονων επιστημονικών πονημάτων στην καθομιλουμένη. Ο ίδιος ο Κοραΐς αφιέρωσε ένα μεγάλο μέρος της πλουσιότατης φιλολογικής του δραστηριότητας στην υλοποίηση αυτού του έργου, κυρίως με την *Ελληνική Βιβλιοθήκη*, που χρηματοδότησαν οι αδελφοί Ζωσιμάδες, αλλά και με πολλές ακόμη σχολιασμένες μεταφράσεις και δημοσιεύσεις³⁰.

Η ίδρυση βιβλιοθηκών σε όλη την Ελλάδα θα βοηθήσει με τρόπο δραστικό, πιστεύει ο Κοραΐς, για την καλλιέργεια ολόκληρου του γένους· ενθαρρύνει συχνότατα τους συμπατριώτες του να επενδύσουν στη δημιουργία τους και στέλνει πολλά δικά του έργα, ή και άλλων συγγραφέων που θεωρεί σημαντικούς, σε διάφορες κοινότητες που επιχειρούν να πραγματοποιήσουν αυτό το σχέδιο³¹.

Ο Κοραΐς πιστεύει επίσης πως είναι απαραίτητη η δημιουργία Ελληνικού Μουσείου, όπου το κοινό να μπορεί να έρχεται σε άμεση επαφή με τα λείψανα της ελληνικής ιστορίας, επιμελώς καταγραμμένα και συνοδευμένα από κατάλληλες επεξηγήσεις³².

Τέλος, ο Κοραΐς έχει την ευθυκρισία να αναγνωρίσει τη σημασία του τύπου ως μέσο παιδείας του λαού, καθώς μεταδίδει τάχιστα τους νεωτερισμούς όχι μόνο για την κοινωνική επικαιρότητα αλλά και για τις πολιτικές, επιστημονικές, καλλιτεχνικές και φιλοσοφικές εξελίξεις. «Συμπεραίνεται εκ τούτου, ότι ήθελε πολύ ταχύνει την εις το καλόν της Ελλάδος προκοπήν και βελτίωσιν Εφημερίς πολιτοφιλολογική, γραμμένη εις την κοινώς λαλουμένην γλώσσαν, ήγουν Εφημερίς ερανισμένη από τας πολιτικάς και φιλολογικάς των φωτισμένων της Ευρώπης εθνών Εφημερίδας, έπειτα και από τας ειδήσεις των ιδίως συμβαινόντων εις την Ελλάδα.

Η Εφημερίς όμως ταύτη, δια να κτυπήσει όντως τον δια τον οποίον γράφεται σκοπόν, πρέπει να συντάσσεται από κάλαμον Φιλοσόφου, τοιούτου δηλαδή ανδρός, οποίος να διαλέγη με κρίσιν από τας Ευρωπαϊκάς εφημερίδας, ό,τι είναι αληθώς ωφέλιμον εις την

²⁶ (Κοραΐς 1970 I, 251) και (Κοραΐς 1970 I, 309-310)

²⁷ (Κοραΐς 1970 I, 159)

²⁸ (Κοραΐς 1970 I, 312)

²⁹ (Κοραΐς 1970 I, 279-280)

³⁰ (Κοραΐς 1970 I, 287-288)

³¹ (Κοραΐς 1970 I, 295-296)

³² (Κοραΐς 1970 I, 272-273)

παρούσαν της Ελλάδος κατάστασιν, και να αποβάλλη όσα δεν συντείνουν εις τον σκοπόν του, ή και τον πλανώσιν απ' αυτόν»³³.

Παρατηρούμε και σ' αυτή την περίπτωση την ανάγκη κριτικής σκέψης και ορθολογικής επιλογής για να πραγματοποιηθούν οι ηθικοί και πολιτικοί εκπαιδευτικοί στόχοι του Κοραή.

Συμπέρασμα

Θα κλείσουμε την ανακοίνωσή μας με το γενικό συμπέρασμα πως ο Κοραής φαίνεται εξαιρετικά επίμονος στην ανάγκη τονισμού της συνέχειας της ελληνικής κλασικής παιδείας από την αρχαιότητα ως τις μέρες του, αλλά και, αντιθέτως, στην επιτακτική ενθάρρυνσή του να εισάγει ρηξικέλευθες αλλαγές στους συνήθεις παιδαγωγικούς στόχους, τα θέματα και τις μεθόδους. Σ' αυτή του την προσπάθεια επιθυμεί τελικά μια σύνδεση με τα επιστημονικά επιτεύγματα και τις παιδαγωγικές μεθόδους των προοδευμένων Ευρωπαϊκών χωρών της εποχής του. Κατά συνέπεια, μπορούμε να πούμε πως στις εκπαιδευτικές του ιδέες ο λαμπρός λόγιος πραγματοποιεί μια πρωτότυπη σύνθεση του κοσμοπολίτικου πνεύματος των ρευμάτων του Ανθρωπισμού και του Διαφωτισμού, με την ελληνική συνείδηση που ως το τέλος της ζωής του κράτησε διακαή την πατρική του έγνοια για την ελευθερία και την ευημερία του γένους.

Βιβλιογραφία

Η κύρια έκδοση των κειμένων του Κοραή που χρησιμοποιήσαμε είναι:

Κοραή, Αδαμαντίου, Άπαντα, τ. Ι και ΙΙ, εκδ. Σ. Ι. Μπίρης, 1970.

Τα κείμενα του Α. Κοραή που αναφέρουμε στις σημειώσεις είναι:

1970 Ι, 35-37: «Σωκράτης», Ελληνική Βιβλιοθήκη, αρ. 15, Πρόλογος, 1825.

1970 Ι, 159, 160: «Επίκτητος», Ελληνική Βιβλιοθήκη, αρ. 7, Πρόλογος, 1827.

1970 Ι, 194: «Αιλιανός», Πρόδρομος Ελληνικής Βιβλιοθήκης, 1805.

1970 Ι, 230-231, 241, 244, 248-249, 254, 243-244, 248, 250-251, 252, 257-258, 259: «Προς τους Έλληνας», Πρόδρομος Ελληνικής Βιβλιοθήκης, 1805.

1970 Ι, 262, 268-269, 272-273, 274 και 276, 275-276, 276: «Η τέχνη του λόγου», Ελληνική Βιβλιοθήκη, αρ. 1, Πρόλογος, 1807.

1970 Ι, 279-280, 280-281, 284, 287-288: «Το κοινόν της Κωνσταντινουπόλεως», Στοχασμοί Αυτοσχέδιοι, Ελληνική Βιβλιοθήκη, αρ. 4, Πρόλογος, 1810.

1970 Ι, 295-296, 297: «Παιδική ανατροφή. Συμβουλή πρώτη», Ελληνική Βιβλιοθήκη, αρ. 4, Πρόλογος, 1810.

1970 Ι, 309-310, 310-312, 312: «Ερευνηταί και νομοθέται της γνώσης», Ελληνική Βιβλιοθήκη, αρ. 6, Πρόλογος, 1812.

1970 Ι, 338, 339: Επιστολή «Προς Α. Βασιλείου», 1804.

1970 Ι, 354: Επιστολή «Προς Α. Ιδρωμένον», Πάργαν, 27.11.1803.

1970 Ι, 392, 392-393: «Παιδαγωγικά γνώμαι», Επιστολές, Γ', 547.

1970 ΙΙ, 174-175: Επιστολή «Προς τους Προεστώτας της Ελλάδος», 10. 1. 1822.

1970 ΙΙ, 203: Επιστολή «Προς Α. Κοντόσταυλον», 25.10.1822.

1970 ΙΙ, 238-239: Επιστολή «Προς την εν Λονδίνω Ελληνικήν Αποστολήν», 21.2.1824.

1970 ΙΙ, 294-297: Επιστολή «Προς Ε. Καΐρη Κυδωνίας», 8.1.1815.

³³ (Κοραής 1970 Ι, 284)